

Česko a Německo: dva synodální procesy

Michal Kaplánek

V posledních několika letech jsme měli možnost sledovat dva synodální procesy, které probíhaly nezávisle na sobě, a přece můžeme v jejich závěrech najít styčné body. V Německu probíhal Synodaler Weg (Synodální cesta), v České republice probíhaly diecézní etapy a posléze národní etapa Synody o synodalitě vyhlášené papežem Františkem.

Tento na první pohled náhodný časový souběh poskytuje jedinečnou příležitost srovnat oba synodální procesy: zabývat se některými tématy, která jsou aktuální pro německou i českou katolickou církev, a současně porovnat přístupy v obou zemích. Skutečnost, že ústřední témata německé Synodální cesty jsou důležitá i pro katolické křesťany v ČR, nepřekvapuje. O tématech jako *láska a sexualita, profesní profil a život kněze, postavení ženy v církvi a zacházení s mocí* se diskutuje nejen v Německu, ale i v České republice a mnoha dalších evropských zemích.

Pokud nás zajímají rozdíly přístupů a chápání těchto témat u nás a v Německu, najdeme odlišnosti zejména ve čtyřech dimenzích: motivy pro konfrontaci s těmito tématy, předpoklady a paradigmaty přístupu, šíře a hloubka analýzy a sebevědomí Božího lidu.

Zatímco prvním a rozhodujícím podnětem pro zahájení Synodální cesty byla odborná publikace, která obsahovala výsledky výzkumu pojednávajícího o příčinách a okolnostech sexuální deliktů kněží, v české církvi byla naopak realizace diecézní etapy biskupské synody pro mnohé věřící první příležitostí otevřeně mluvit o palčivých problémech, které zažívají.

Široké zapojení českých a moravských věřících do současného synodálního procesu nebylo vůbec samozřejmostí. Je dobré si uvědomit, že určitá část starší generace českých katolíků byla zatížena skepsí, která pocházela z negativních zkušeností s Plenárním sněmem katolické církve v ČR (1997–2005). Po tři roky se tehdy scházelo v mnoha malých synodálních kroužcích asi 10 000 katolických laiků. Členové kroužků spolu živě diskutovali, závěry předali sekretariátu sněmu a doufali, že se jejich připomínky budou brát vážně. K tomu ale nedošlo. Mnozí z nich přirozeně litují ztraceného času a energie. Tím větším povzbuzením je, že se diecézní etapy Synody o synodalitě zúčastnilo (na farní úrovni) velké množství lidí.

Ačkoli vnímáme aktualitu výše uvedených témat jak

v německé, tak v české katolické církvi, nemůžeme přehlédnout rozdíly v přístupu: pro německé katolíky je samozřejmý význam spolků a autonomních laických iniciativ. To s sebou – v porovnání s ČR – přináší na jedné straně větší zkušenost s demokratickými formami vedení a rozhodování, na straně druhé ovšem také větší kritičnost věřících vůči církevnímu vedení. Německá církev je proto považována za „církev expertů“. Jestli v takto profesionalizované církvi zbývá místo pro působení Ducha svatého skrze „běžné věřící“ (opravdové „laiky“), zůstává otevřenou otázkou.

Další rozdíl mezi německými a českými katolíky spočívá v tom, že němečtí katolíci se snaží prosadit svou i navzdory biskupům, což se ukázalo na rozdílech při hlasování o závěrečných dokumentech Synodální cesty. Většinu dokumentů schválili jak laičtí účastníci, tak biskupové. U jiných dokumentů se názory biskupů a laiků lišily. Toto sebevědomí laiků vychází z německé tradice církevních spolků, které měly už v první polovině 20. století demokratický charakter. Z toho vyplývají i občasná nedorozumění mezi Římem a německou partikulární církví. Čeští katolíci – přes všechny kritické názory – nevnímají vedení církve (v Římě) většinou jako překážku svobody, spíše naopak jako její garanci (nezávislost na státu v době komunismu, nezávislost na tlaku politických stran dnes).

Vzájemné poznání shodných problémů i rozdílných přístupů může prospět tomu, abychom se od sebe navzájem učili.

Poslání kněze dnes

Dosavadní forma kněžství v římskokatolické církvi se nachází v hluboké krizi, a to zejména v Evropě. O tom nikdo nepochybuje, ale každý tuto skutečnost jinak popisuje a interpretuje. Zatímco němečtí věřící a jejich teologové o tomto fenoménu dlouhodobě diskutují, čeští katolíci pouze konstatují „nezdravý stav“ kléru. Tak byly představeny v rámci synody komunikační →

→ problémy mezi kněžími a laiky. V této souvislosti byla také zpochybněna vhodnost povinného celibátu kněží pro dnešní dobu. Na druhé straně – v porovnání s německými synodálními dokumenty – úvahy o eventuálním zavedení kněžského svěcení pro ženy byly u nás formulovány jen váhavě: „Nechybí ani hlasy, že zapojení ženy do života církve má mít i služebně svátostnou podobu. Netyká se jen udělování laických služeb, zaznívají i požadavky na diskusi o možnosti jáhenského a kněžského svěcení žen.“ [1]

Ačkoliv se jedná o velmi opatrnou formulaci, můžeme zmínku o této otázce najít v syntézách několika českých diecézí. Nejedná se tedy o ojedinělý hlas.

Velmi silné jsou naproti tomu očekávání, která mají čeští katolíci věřící vůči svým kněžím. Očekávají totiž, že kněží budou skutečně *duchovními průvodci*. V tomto směru se taková očekávání v Německu (ale ani v Rakousku nebo v Itálii) na běžné diecézní kněze nevztahují. Možná tato (někdy i nerealistická) očekávání mají svůj původ v době totality, kdy mnozí kněží osobně navštěvovali a podporovali rodiny s dětmi. Bohužel se v současnosti ukazuje, že se vyskytly také případy, kdy kněží důvěry rodin zneužili a dopustili se v sexuální oblasti jednání, která na celý život poznamenala děti rodičů, kteří těmto kněžím důvěřovali.

Největší kritika vůči kněžím, ale i některým biskupům, obsažená v Národní syntéze, se týká *komunikace*. Mnozí věřící vyčítají svým duchovním *omezené komunikační schopnosti, které jdou ruku v ruce s neschopností zacházet s mocí*. Angažovaní křesťané považují vzdělání kněží v oblasti organizace a komunikace za nedostatečné. Nadto vzniká někdy dojem, že kněží jsou odtrženi od reality každodenního života, protože nemají zkušenosti se starostí o vlastní rodinu. Současně se poukazuje na *osamělost kněží na venkově*, která je v tradičně katolických zemích nepředstavitelná.

V pohledu na životní styl římskokatolických kněží jsou otázky, o nichž se diskutuje v ČR, identické s názory německých věřících: zrušení povinného celibátu kněží, forma přípravy na kněžství, požadavek transparentního rozhodování atd. Rozdíl je v tom, že v české Národní syntéze jsou tyto otázky pouze naznačeny, zatímco v základním textu německé synody „*Priesterliche Existenz heute*“ (Profil kněze dnes) je krize kněžské identity přímo tematizována: „Mnozí kněží si sami kladou otázku po důvodu (proč) a smyslu (k čemu) jejich povolání a specifických úkolech kněžského úřadu.“ [2]

Rozdíly mezi českými a německými synodálními dokumenty spočívají především v radikalitě, s níž Němci požadují církevní reformy. Výrazný rozdíl mezi českým a německým přístupem k problematice života a poslání kněží najdeme především ve výkladu zneužití moci. Německá církev vidí příčinu nekontrolovaných mocenských postojů kněží vůči laikům

v systému, který zneužití moci umožňuje, a jako řešení navrhuje podstatnou změnu pojetí svátosti svěcení vycházející z učení druhého vatikánského koncilu. [3]

Překvapující je, že krizové prvky v životě kněží nepředstavují ani u nás žádný „nový problém“. Už během Plenárního sněmu před dvaceti lety byly projevy krize v životě kněží aktuálním tématem: „Velkou bolestí jsou kněžská selhání, která zraňují věřící a dávají pohoršení ostatním. Selhání jednoho kněze vrhá špatné světlo na množství těch, kteří poctivě vykonávají svoji službu. Kněžím, kteří trpí psychickými problémy nebo kteří podléhají některé z forem závislosti, ať je zajištěna vhodná, včasná a odborná péče. Obětem kněžských selhání ať je věnována náležitá pomoc.“ [4]

Z citátu vyplývá, že už před dvaceti lety byly v ČR známy případy sexuálního zneužívání kněžími, jinak by se nemluvilo o „obětech selhání“. Ovšem už použitý eufemismus „selhání“ zní v souvislosti se sexuálními delikty nebo s alkoholismem nevěrohodně. S ohledem na tyto souvislosti můžeme také v ČR hovořit o šedé zóně, která znamená, že sexuálních deliktů v prostředí církve bylo mnohem více, než představují dnes známé a rozpracované případy.

Stále ovšem narážíme na neochotu biskupů převzít odpovědnost za autoritativní disciplínu a strnulou „firemní kulturu“ v církvi. Vždyť nekontrolovaná autorita jednotlivce (kněze) usnadňuje případné zneužití moci. Přestože v posledních několika letech vznikla, prosadila se a realizovala konkrétní opatření v případech podezření ze sexuálně motivovaného násilí, panuje stále názor, že se jedná o výjimečné případy, které pramení z poruch osobnosti jednotlivých kněží. Ostatní formy zneužití moci, jako je třeba mobbing v církevní organizaci, jsou dosud tabu.

Ženy v církvi

Asi největší rozdíly v obsahu a způsobu zpracování témat se vynořují u problematiky postavení žen v církvi. Rozdíly mezi českou Národní syntézou a dokumenty německé Synodální cesty se ukazují ve dvou bodech: prvním je analýza případů zneužívání, která proběhla v Německu a stala se prvním podnětem pro zahájení Synodální cesty, žádná srovnatelná analýza nebyla zatím v Česku zpracována; druhým bodem je odůvodnění požadavku německých katolíků na rovnoprávné podmínky k přijetí svátosti svěcení.

Německý text pojednávající o situaci žen v církvi vychází z výsledků výzkumu příčin a souvislostí sexuálního zneužívání v církvi v Německu (MHG-Studie). Na základě těchto výsledků uvádí dokument *Frauen in Diensten und Ämtern in der Kirche* (Ženy ve službách a úřadech v církvi) systémové příčiny zneužití moci ze strany kleriků. Zvláště šokující jsou informace obsažené

Michal Kaplánek: „K úkolům světového synodálního procesu patřilo především zkoumání a podpora spoluodpovědnosti všech věřících – včetně těch „na okrajích“ – na společném naplňování poslání církve.“

v 9. článku dokumentu: „U činů sexuálního a spirituálního zneužívání pozorujeme, že církevní činitelé sakralizují vlastní osobu, a své činy legitimizují jako jednání ve jménu Ježíše Krista. Dotčené osoby [myšleno: oběti] sdělují, že jim – s odkazem na Marii – byla přisouzena taková poniženě sloužící anebo dokonce povolná role, v níž měly zneužívání mlčky snášet. (...) Pokud se ženy navíc identifikovaly s obrazem Evy-svůdkyně, měly dojem, že jsou samy odpovědné za jednání mužů, kteří byli vůči pokušení zdánlivě bezbranní.“ [5] Výsledky výzkumu ukazují, že se u pachatelů nejednalo o nějaké ojedinělé případy, či „úlety“, nýbrž o opakované promyšlené jednání, kterému vždy předcházela strategie sblížení a zastírání.

Na rozdíl od dokumentů Synodální cesty nejsou ženy v českých synodálních dokumentech nikde označeny jako *oběti zneužívání*; tyto případy se zmiňují pouze náznakem v odstavcích,

které se týkají kněží. Ačkoliv se kritizují *omezené možnosti žen podílet se aktivně na životě církve*, vůbec není zmíněna souvislost mezi mužskou hierarchickou strukturou v katolické církvi a sexuálními delikty.

Ovšem i v českých synodálních textech se objevují nenápadné zmínky o tom, že „někteří“ plédují také pro diaconát nebo kněžství žen. U těchto zmínek ale zcela chybí teologické zdůvodnění, což potom vede k tomu, že jsou tyto návrhy považovány za nekompetentní, jak se to ukázalo v kázání arcibiskupa Graubnera při zahájení kontinentálního shromáždění synody v Praze: „Z výsledků (diecézních syntéz) to vypadá, že jsme posbírali všechno, co mnohé lidi tíží nebo bolí, co potřebují a po čem ve společenství církve touží, co by rádi změnili, ale nezjistili jsme *sensus fidei* věřícího lidu. Ukázalo se, že i mnozí lidé, v církvi aktivní, neznají Biblii, ani nauku církve.“ [6] →

→ Z české Národní syntézy spíše vyplývá volání po *specificky ženské službě v církvi*: „V návaznosti na měnící se roli ženy ve společnosti a na objevování jejích specifických charismat je třeba objevit autentickou podobu služby ženy v církvi. Žena v církvi by měla být přínosem pro rozvinutí schopnosti naslouchat ve společenství, učit přirozenému soucitu, pochopení problémů souvisejících např. s manželským životem. Dnes v církvi není zpochybňován přínos zastoupení žen v poradních a rozhodovacích funkcích, jen je dosud v malé míře reálně naplňován.“[7]

Podobný akcent (na specifickou úlohu ženy v církvi) bychom v německých dokumentech hledali marně. Ačkoliv je nutné přiznat, že zdůraznění „specificky ženských aspektů“ služby v církvi může někdy vést k posílení genderových stereotypů, považuji úplné vynechání tohoto pohledu za ochuzení v porozumění charismatům věřících.

V reflexi tématu *Ženy v církvi* můžeme pozorovat výrazné rozdíly mezi českou a německou katolickou církví. Rozdíly v přístupu k tomuto tématu ilustrují hlubší rozdíl v reflexi vnitřního života církve. V obou partikulárních církvích věřící kritizují *nedostatečné zastoupení žen v orgánech, které v církvi rozhodují*. V obou zemích je také tématem *otázka možnosti žen přijmout jáhenské nebo kněžské svěcení*. Rozdíl spočívá v tom, že německá církev vychází z paradigmatu rovnoprávnosti mužů a žen, zatímco církev česká zastává jak tradiční učení o svátosti kněžství, tak i tradiční roli ženy v církvi a ve společnosti.

Prožívat lásku v sexualitě a partnerství

K úkolům světového synodálního procesu patřilo především zkoumání a podpora spoluodpovědnosti všech věřících – včetně těch „na okraji“ – na společném naplňování poslání církve. Proto nebyla láska a sexualita v synodálních diskusích v Česku samostatným tématem. Z tohoto důvodu také nelze srovnávat převažující postoje k lásce a sexualitě v české a německé katolické církvi. Pokud bychom chtěli tuto otázku hlouběji zkoumat, museli bychom se vrátit k otázce přijetí a realizace apoštolské exhortace *Amoris laetitia*. Ovšem ani v Německu nebyl biskup přijat návrh dokumentu, v němž se navrhovala hlubší revize učení církve o lásce a sexualitě. Naproti tomu dokumenty vedoucí k diferencovanému posuzování homosexuálních vztahů byly přijaty jak laickými účastníky Synodální cesty, tak i většinou německých biskupů. Téma důstojnosti osob z okruhu LGBTQ rezonuje ovšem i v českých diecézních syntézách, kde se požaduje, aby tyto osoby měly stejné právo podílet se na životě církve jako osoby žijící heterosexuálně: „Často byla diskutována i problematika LGBTQ, o které se podle účastníků nevede diskuse na odborné úrovni, směřují se argumenty z různých oborů (...). Objevily se i názory, že se o lidech s odlišnou sexuální orientací nemluví a jedná se o tabuizovanou skupinu.

Naopak se ve výstupech objevuje touha po jejich zapojení do života církve, po vyjádření sounáležitosti s touto skupinou místo odsuzujících vyjádření.“[8]

V českých dokumentech se problematika LGBTQ neobjevuje v souvislosti s učením církve o sexualitě, což vyvolává dojem, že čeští katolíci nevnímají potřebu aktualizace učení církve v této oblasti. Právě v tomto bodě se opět setkáváme s rozdíly mezi německým přístupem, otevřeným k reformám, a českou „věrností tradici“. Čeští katolíci nevnímají tak silně nutnost změny struktur, ale současně jasně cítí rozpory mezi učením a praxí církve. Proto se výzva k inkluzi vyloučených skupin uvnitř církve často opakuje i v českých synodních analýzách: „Účastníci uvádějí, že ačkoliv by ve farnostech a jiných společenstvích mělo být místo pro každého, všichni nejsou přijímáni stejně. Všechny diecézní synodální syntézy se zabývaly skupinami, které se z různých důvodů mohou cítit na okraji církevního společenství. Mezi nimi byly jmenovány různé menšiny (nejčastěji LGBTQ) a lidé církevně sezdaní, kteří se rozvedli a uzavřeli nový sňatek, ale také rodiny s malými dětmi, ženy, děti a mládež, senioři, nemocní, singles, nově příchozí, bezdomovci, mladí lidé žijící spolu bez církevního sňatku a další, kteří „zklamali“, lidé slabí, „nezapadající do škatulek“, introverti, ti, kteří nesouznějí s postojem církve, a mnozí další.“[9]

Nelze zastírat, že další rozdíl spočívá v počtu teologů a podmínkách k jejich práci. I po třiceti letech svobodného, ale složitého vývoje nelze srovnávat počet odborných teologů v Česku a Německu. Navíc je třeba upozornit na celkem vysoký zájem (alespoň věřící) veřejnosti v Německu o teologické analýzy. Tyto podmínky, včetně finančního zabezpečení, umožnily německým odborníkům věnovat se dlouhodobě a do hloubky závažným teologickým otázkám.

Doufám, že tato stručná analýza a pokus o interpretaci shod a rozdílů mezi německým a českým přístupem k aktuálním církevním otázkám může přispět k procesu vzájemného poučení sousedních církví, což není aktuální pouze pro Českou republiku a Německo, ale i pro mnohé další země.

LITERATURA A POZNÁMKY:

- [1] Národní syntéza, 2.2.3, s. 7.
- [2] *Priesterliche Existenz heute. Beschluss des Synodalen Weges*. Bonn: Deutsche Bischofskonferenz, 2023, čl. 5.
- [3] Srov. *Priesterliche Existenz heute*, 62
- [4] *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, čl. 44.
- [5] *Frauen in Diensten und Ämtern in der Kirche. Grundtext*. Bonn: Deutsche Bischofskonferenz, 2022, čl. 9.
- [6] Homilie pražského arcibiskupa Jana Graubnera při zahájení Evropského synodálního setkání. Online: <https://apha.cz/novinky/homilie-prazskeho-arcibiskupa-jana-graubnera-pri-zahajeni-evropskeho-synodalniho-setkani/>
- [7] Národní syntéza, 2.2.3, s. 7.
- [8] Národní syntéza 1.4, s. 5.
- [9] Tamtéž.